

Manuscrisele biblice din Biblioteca de la Qumran și importanța acestora pentru studiul biblic

Drd. Doru-Constantin DOROFTEI

Reprezentând, fără îndoială, cea mai spectaculară descoperire a secolului trecut, Biblioteca de la Qumran păstrează încă treaz interesul bibliștilor din lumea întreagă, iar cei 60 de ani de cercetare asiduă au adus impulsuri neașteptate în aprofundarea atât a cercetărilor biblice, cât și a studiilor dedicate istoriei creștinismului, a iudaismului sau a relației dintre acestea.

Descoperirile de la Marea Moartă au scos la lumină manuscrise și fragmente de manuscrise, al căror număr urcă până la 900¹ de exemplare. Conținutul acestora este deosebit de variat, incluzând scrieri biblice, lucrări cunoscute în studiile biblice sub numele de *apocrife*, comentarii biblice, imne și creație poetic-religioasă, regulamente, scrieri cu caracter apocaliptic etc. În studiile de Qumranologie a fost, însă, consacrată împărțirea materialului descoperit în trei mari grupe:

1. Manuscrise biblice;
2. Manuscrise conținând lucrări apocrife;
3. Scrieri sectare² (și alte scrieri).

În cele ce urmează, vom proceda la o prezentare a manuscriselor biblice descoperite la Qumran, precum și a importanței pe care acestea o reprezintă în contextul studiilor biblice.

Manuscrisele biblice din „Biblioteca” de la Qumran

Printre sulurile de la Marea Moartă sunt prezente, cu o singură excepție³, toate scrierile care alcătuiesc astăzi Biblia Ebraică sau Vechiul Testament creștin.

¹ Hartmut Stagemann, *Die Essener, Qumran, Johannes der Täufer und Jesus*, Ed. Herder, Freiburg 1993, p. 16.

² În această din urmă grupă sunt incluse scrierile care prezintă un caracter disident, ca și alte scrieri fragmentare, al căror caracter nu a fost încă stabilit.

³ Singura carte care nu a fost găsită este *Esther*, și pentru că în lista sărbătorilor comunității nu se face nici o mențiune a sărbătorii *Purim*, avea de-a face, probabil, cu o respingere de către membrii comunității a sărbătorii și a manifestărilor care o însoțeau. Stegemann recunoaște însă, în câteva

Drd. Doru-Constantin Doroftei

Numărul unor astfel de scrieri se ridică până la 200 de manuscrise⁴ (aproximativ un sfert din numărul sulturilor descoperite). După ultimele publicări ale listelor Manuscriselor de la Qumran, cărțile biblice sunt reprezentate în următoarele copii:

Facerea 18	Isaia 21	Plângeri 4
Ieșirea 16	Ieremia 6	Ecclesiastul 3
Leviticul 12	Iezechiel 6	Esther 0
Numeri 7	Cei 12 Profeți „mici ” 8	Daniel 8
Deuteronomul 28	Psalzii 36	Ezra 1
Iosua 2	Proverbe 2	Neemia 0
Judecători 3	Iov 4	I, II Cronici 1
I, II Samuel 4	Cânt. Cântărilor 4	
I, II Regi 3	Rut 4	

Manuscrise biblice au fost descoperite aproape în toate peșterile, după cum urmează:

1Q 17	5Q 7	9Q 0
2Q 18	6Q 7	10Q 0
Q 3	7Q 1	11Q 10
4Q 137	8Q 2	

Pe lângă aceste fragmente, există un număr mare de resturi de manuscrise, a căror identificare nu este sigură. 8 fragmente mici, scrise în limba greacă au fost, de asemenea, apreciate ca aparținând manuscriselor biblice, însă aserțiunea este încă discutată și neîmpărtășită de toți specialiștii. După listarea manuscriselor biblice descoperite la Marea Moartă – în jur de 200 de manuscrise și fragmente – ne dăm seama de valoarea ridicată pe care scrierile Bibliei Ebraice o aveau în Iudaismul celui de-al Doilea Templu.⁵ Multă vreme s-a plecat de la premisa că aceste manuscrise biblice ar fi aparținut Comunității, sau cel puțin ar fi fost copiate și întreținute de aceștia, însă analiza amănunțită a manuscriselor a adus informații noi la lumină. Dacă rămânem fideli mai mult sau mai puțin ipotezei clasice, conform căreia Qumranul a reprezentat un centru al Comunității descrise în unele manus-

fragmente din 4Q, un material mai vechi al cărții Esther, scris în limba aramaică, și care ar fi oferit baza din care s-a redactat ulterior cartea cunoscută de noi astăzi sub numele *Esther*, ca temei pentru sărbătoarea Purim (Stegemann, *Die Essener...*, p. 124). O altă carte absentă ar fi Neemia, însă, dacă ne gândim la varianta antică a cărții, în care aceasta făcea o unitate cu cartea Ezra, atunci fragmente ale cărții Ezra semnaleză și prezența cărții Neemia între scrierile de la Qumran.

⁴ James C. VanderKam, *Einführung in die Qumranforschung*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1998, p. 51 (traducere din: *The Dead Sea Scrolls Today* 1994 by James C. VanderKam. Published by arrangement with W. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids/USA).

⁵ Numim perioada celui de-al Doilea Templu perioada cuprinsă între anii 515 a.Ch. (reconstruirea Templului după exilul babilonian) și 70 p.Ch., când cel de-al Doilea Templu este distrus de armatele lui Titus și Vespasian.

Manuscrisele biblice din biblioteca de la Qumran

crise, dotat cu o bibliotecă și cu un scriptorium, atunci putem afirma că nu toate manuscrisele biblice au fost copiate în acest scriptorium (în Qumran). Există un număr de manuscrise care prezintă un anume tip de particularități, care le apropie de stilul scrierilor Comunității, și, prin urmare, vor fi fost scrise într-un scriptorium condus și folosit de membrii Comunității, fie că acesta va fi fost sau nu la Qumran. Pe lângă acestea însă există un număr mare de manuscrise biblice care nu numai că nu prezintă aceleași particularități ortografice și lingvistice, dar se deosebesc atât de mult de cele din grupa amintită, încât constituie variante diferite ale textului biblic. Existența mai multor variante ale aceleiași cărți biblice întărește presupunerea de-a avea în biblioteca biblică de la Qumran o colecție de manuscrise a căror proveniență este mai complexă decât s-a presupus inițial. Emanuel Tov propune trei criterii de analiză a materialului biblic de la Qumran: ortografia, morfologia și practica redacțională.⁶ După aceste criterii, manuscrisele care ar fi fost redactate de membrii Comunității se armonizează în stil, în ortografie, morfologie și în practica redacțională. Drept urmare, aceste manuscrise pot fi atribuite aceleiași „școli” redacționale, în timp ce manuscrisele care nu corespund acestor criterii sunt considerate ca fiind aduse din „afară”. Așadar, manuscrisele biblice de la Qumran reflectă situația textelor biblice nu numai din interiorul Comunității, ci și pe cea din restul Palestinei.

Targumuri

Între manuscrisele de la Marea Moartă au fost descoperite Targumuri⁷ pentru două dintre cărțile biblice: Levitic și Iov. Fragmentele Targumului la Levitic provin din grota 4 (4Q156) și sunt foarte mici. Ele redau versetele Lv 16,12-15 și 16,18-21, și au fost datate în secolul II a.Ch. La cartea Iov s-au descoperit două Targumuri: unul din secolul I p.Ch., descoperit tot în peștera 4 (4Q157), care redă Iov 3, 5-9 și 4, 16-5, 4. Al doilea Targum la Cartea Iov este unul dintre cele mai bine păstrate manuscrise descoperite și a fost datat în a doua jumătate a secolului I a.Ch. De data aceasta Targumul ne redă cartea în majoritatea ei – Iov 17, 14-42, 11 și a fost descoperit în peștera 11Q. Numărul targumelor descoperite între

⁶ Emanuel Tov, *Der Text der Hebräischen Bibel. Handbuch der Textkritik*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln, 1997, p. 85.

⁷ Cuvântul „Targum” înseamnă *traducere* și desemnează traducerea unei cărți biblice în limba aramaică. Începând cu exilul babilonian, evreii au vorbit din ce în ce mai mult limba aramaică, până când, în preajma secolelor II, I a.Ch. limba ebraică ajunsese să fie înțeleasă și vorbită de un număr foarte restrâns de cărturari și învățați. În aceste împrejurări, se proceda, în cazul citirii publice din Thora, la o traducere orală în aramaică a fiecărui verset citit. Cu timpul, s-a trecut la o traducere scrisă a cărților în aramaică, traduceri care erau folosite fie pentru traducerea pericopelor citite în serviciul sinagagal, fie pentru uzul personal.

Drd. Doru-Constantin Doroftei

manuscrisele de la Marea Moartă nu este mare, însă descoperirea lor prezintă o importanță capitală în cercetarea targumelor și a istoriei textului Bibliei. Deși unii cercetători afirmă că uzul targumelor este foarte vechi, până mai de curând, majoritatea specialiștilor era de părere că o apariție timpurie a acestora ar fi nesigură. Aceasta din cauza faptului că cele mai vechi manuscrise ale targumurilor păstrate erau de dată relativ târzie (Evul Mediu). Odată cu descoperirea targumurilor în Qumran însă, cercetarea acestora a luat o altă întorsătură. Targumurile de la Qumran atestă faptul că practica targumurilor scrise este precreștină.

Tefilin⁸ și Mezuzoth:⁹

Deși nu reprezintă, în adevăratul sens al cuvântului, copii ale unor cărți biblice, Tefilin și Mezuzoth conțin mici suluri de pergamente pe care sunt scrise texte din cărțile Exod (12, 43-13, 16) și Deuteronom (5, 1-6, 9; 10, 12-11, 21). Un număr mare de Tefilin și Mezuzoth au fost descoperite atât în Qumran, cât și în alte locuri din Pustiul Iudeii. În Qumran, Tefilin-uri au fost descoperite în peșterile 4Q (21 de exemplare), 5Q (3 exemplare) și câteva dintr-o altă peșteră ce n-a mai putut fi identificată. Mezuzoth-urile sunt ceva mai rar atestate: în 4Q (7 exemplare) și în 8Q (un exemplar). Textele biblice conținute de aceste mici suluri de papyrus diferă de textul masoretic al cărților amintite și se armonizează cu variante mai vechi ale acestora (de ex: LXX). Faptul că 4Q a adăpostit 7 Mezuzoth este un indiciu în plus pentru faptul că peșterile au servit ca loc de depunere¹⁰ (ascunzătoare) a manuscriselor și nu ca biblioteci personale ale unor eremiți, locuitori ai peșterilor¹¹. Tefilin-urile și Mezuzoth-urile descoperite la Qumran sunt, în același timp, un indiciu evident asupra vechimii practicii acestora, care, deși discutată și reglementată abia în Mișna și Talmud (secolele II-VII p.Ch.), reprezintă un component al spiritualității iudaice din timpul celui de-al Doilea Templu.

Tot la grupa manuscriselor biblice trebuie amintite câteva manuscrise ce conțin lucrări cunoscute în canonul biblic ortodox sub numele *Anaghinoscomena*¹².

⁸ Tefilin – cuvânt aramaic (ebr. תפילין - *rugăciune*), ce desemnează suluri mici cu versete din Biblie (*Iș* 13, 16 și *Dt* 11, 18) și care, introduse în cutiute din piele, sunt legate de evreii pioși până astăzi la cap și la brațul stâng în timpul rugăciunii.

⁹ Mezuzot (sg. *mezuzah*) cuvânt ebraic (ușor/i – stâlpii sau rama care încadrează o ușă) care indică un sul cu versete din *Dt* (6, 4-9; 11, 13-21) prins de unul dintre cei doi ușori ai ușii, conform unei interpretări literare a versetelor din *Dt* 6, 8-9.

¹⁰ O singură peșteră ar fi adăpostit în acest caz doar o singură mezuzah. Faptul că peștera a adăpostit 7 mezuzoth e un argument decisiv asupra faptului că peșterile reprezintă ascunzători pentru manuscrise.

¹¹ Atanase Negoită, „Descoperirile de la Marea Moartă. Manuscrisele de la Qumran” în: *M.B.* 1-4/1962, p. 61.

¹² În canonul biblic al Bisericii Romano-Catolice ele sunt cunoscute sub numele *deuterocanonice*, iar în cel al Bisericilor Protestante sunt desemnate cu termenul *apocrife*.

Cartea Tobit a fost descoperită în patru copii în limba aramaică și una în ebraică, toate descoperite în 4Q (196-200). Manuscrisele au arătat că varianta grecească¹³ este o traducere fidelă a textului original¹⁴. O altă carte cunoscută până de curând doar în traducere grecească este *Ben Sirach* sau *Înțelepciunea lui Isus Sirah*. În secolul trecut s-au descoperit mai multe copii ebraice ale textului¹⁵, iar în Qumran s-au descoperit câteva fragmente în peșterile 2Q și 11Q.

Datarea textelor:

Textele descoperite au fost datate prin mai multe metode. Cu ajutorul metodei C-14 textele au fost datate ca având o vechime de aproximativ două milenii. Rezultatele corespund datării stabilite de analiza paleografică. De exemplu, manuscrisul 1QJes^a a fost datat cu C-14 între 202 și 107 a.Ch., în timp ce analiza paleografică a propus spațiul dintre 125-100 a.Ch. Analiza paleografică s-a dovedit a fi un mijloc util și, datorită progreselor făcute în ultimii ani în domeniu, unul cu un grad ridicat de certitudine. Tot analiza paleografică a stabilit că manuscrisele redactate în scriere paleoebraică nu sunt mai vechi decât cele redactate în scriere ebraică „pătrată”¹⁶. Acestea păstrează tradiții mai vechi, fiind expresii ale unei evlavii deosebite față de anumite scrieri. De exemplu, în multe dintre scrierile biblice redactate în scriere pătrată, tetragrama sacră (יהוה) ca și cuvintele *Dumnezeu* (אל, אלהים) sunt scrise în scriere paleoebraică. Manuscrisele redactate în paleoebraică au fost datate în jurul anilor 100 a.Ch.¹⁷

Importanța manuscriselor biblice de la Qumran în cercetarea biblică modernă

Odată cu descoperirea manuscriselor de la Qumran, bibliștii intrau în posesia unor mărturii textuale mai vechi cu aproximativ o mie de ani decât cele pe care aceștia le dețineau până la momentul respectiv. Faptul a provocat repunerea în

¹³ Până la descoperirea Manuscriselor de la Qumran, cartea Tobit exista numai în traducere grecească.

¹⁴ Unii specialiști sunt de părere că limba originală a cărții este aramaica, din care s-a tradus apoi în ebraică și în grecește.

¹⁵ Primele variante ebraice ale cărții au fost descoperite în Gheniza din Cairo la sfârșitul secolului al XIX-lea. După cum se poate citi din introducerea acestei cărți, autorul cărții este un învățat din Ierusalim – Iosua ben Sirach, iar traducătorul în grecește – nepotul acestuia, evreu care, după spusele proprii, s-a așezat în Egipt.

¹⁶ Scrierea cunoscută de noi sub numele de *scriere ebraică pătrată* este, de fapt, de proveniență aramaico-mesopotamiană, fiind folosită în documente politice redactate în cancelariile marilor puteri mesopotamiene în cursul primului mileniu a.Ch. Rabinii folosesc pentru această scriere și numele de *scriere (a)siriană*.

¹⁷ E. Tov, *Der Text...*, p. 88.

Drd. Doru-Constantin Doroftei

discuție a unor aspecte precum: În ce manieră se raportau evreii perioadei celui de-al Doilea Templu la scrierile biblice? Avem de-a face cu un text biblic unitar, sau cu mai multe variante de text? Care este relația dintre aceste variante și cum poate fi explicată existența lor? Care sunt cărțile care compun corpusul Scripturii? Este acest corpus acceptat deopotrivă de toate grupele care reprezentau iudaismul acestei perioade? Toate acestea sunt întrebări cărora cercetătorii au căutat să le răspundă în ultimele secole de cercetare biblică și pe care, Manuscrisele de la Qumran, le-au readus în discuție. În continuare vom aminti câteva aspecte în care aportul descoperirilor s-a făcut cu deosebire simțit.

Textul Vechiului Testament

Încă de la descoperirea celor două manuscrise ale cărții profetului Isaia în peștera 1Q s-a remarcat importanța acestora în cercetarea istoriei textului Vechiului Testament. Textul profetului Isaia este redat de cele mai bine păstrate manuscrise într-o variantă *aproape* identică cu cea pe care o cunoaștem astăzi. Diferențele dintre textul găsit și textul cunoscut s-au apreciat a fi insignifiante în ceea ce privește fidelitatea cu care textul divin s-a păstrat și s-a transmis. Amintim că pe lângă Pentateuhul Samarinean, ale cărui manuscrise datează din Evul Mediu, critica biblică posedă înaintea descoperirilor de la Qumran manuscrise ebraice ale Vechiului Testament datate doar la sfârșitul secolului al IX-lea¹⁸. Așadar, din acest moment, cercetarea biblică intra în posesia unui text mai vechi cu o mie de ani decât cele existente până atunci. În afara textului ebraic, Vechiul Testament ne-a parvenit în numeroase traduceri, dintre care cea mai importantă este Septuaginta (LXX), traducere a Bibliei ebraice în limba greacă apărută în secolele III-II a.Ch. Deși mai apropiată ca timp de *originalele* ebraice, LXX a fost privită adeseori cu suspiciune de către cercetători, întâi pentru că reprezintă o traducere¹⁹ și apoi pentru faptul că în numeroase puncte, LXX prezintă diferențe mari față de Textul Masoretic (TM).²⁰ Numărul deosebirilor dintre cele două texte se ridică la câteva

¹⁸ Un Codex cu textul celor 12 Profeți Mici din 895, Codex Aleppo din 925 și Codex Leningradensis, cel care stă la baza Bibliei Hebraice, din secolul XI.

¹⁹ Este cunoscut proverbul italian *traduttore - traditore* (un traducător este un trădător) – care subliniază faptul că orice traducere reprezintă, în același timp, o îndepărtare de la sensul original al unui text.

²⁰ Prin expresia *Text Masoretic* se înțelege textul ebraic al Vechiului Testament rezultat din prelucrarea lui de către cărturari evrei între secolele II p.Ch.-VII p.Ch. Termenul provine de la cuvântul ebraic מִסֹּרָה (*masora*) – *Tradiție*, iar cărturarii care l-au redactat sunt numiți *masoreți*. Prelucrarea textului de către masoreți constă în vocalizarea textului consonantic inițial, în stabilirea a noi reguli de citire (așa-intitulatele reguli *qere* și *ktiv*), în stabilirea numărului literelor unei cărți, asigurând astfel o predare cât mai fidelă a textului, și în alcătuirea unei variante rudimentare a ceea ce noi astăzi numim o *concordanță biblică* (*Masora Magna* și *Masora Parva*).

mii, însă cele mai multe dintre ele sunt atât de minore, încât cititorul obișnuit nu le observă²¹. Uneori însă, deosebirile sunt ceva mai grave. Astfel, numărul anilor patriarhilor în Geneză diferă între cele două texte, așa încât după TM de la Adam până la Potop sunt 1656 de ani, în timp ce după LXX aceeași perioadă numără 2242 de ani. Psaltirea LXX numără 151 de psalmi, în vreme ce cea a TM doar 150. Exemplul clasic rămâne însă cartea Profetului Ieremia. În LXX cartea este mai scurtă cu aproximativ 1500 de cuvinte (7/8) iar capitolele sunt diferit aranjate. Acestea fiind date, s-a pus întotdeauna întrebarea: Care text este mai apropiat de cel *original*? Există, de fapt, numai un singur text original? Cum au apărut aceste diferențe? Sunt ele simple greșeli de traducere, sau reprezintă intenții ale traducătorilor? Sau, conform scriitorului bisericesc Iustin Martirul și Filosoful²², au modificat (Iustin folosește termenul *falsificare*) masoreții textul Bibliei Ebraice pentru a-l diferenția de cel al LXX, adoptat acum de către Biserică?

Manuscrisele de la Qumran au adus multe lămuriri în această privință, după cum urmează: între manuscrisele biblice descoperite se află variante ale textului biblic în forma în care acesta a fost predat de către masoreți, alte manuscrise biblice susțin texte ale LXX, iar o a treia categorie de manuscrise biblice se deosebește și de LXX și de TM, susținând uneori variantele cunoscute din Pentateuhul Samaritan. Această stare de fapt i-a făcut pe cercetători să vorbească despre *trei tradiții textuale principale*, care au coexistat până la sfârșitul perioadei celui de-al Doilea Templu. Descoperirea textelor biblice de la Qumran au înlăturat atât neglijarea în cercetare a LXX, cât și bănuielile unor modificări substanțiale introduse în text de către masoreți. Astfel, s-a putut afirma faptul că LXX ar putea reprezenta o traducere „fidelă” a unor variante ebraice, altele însă decât cele din care s-a dezvoltat ulterior TM²³. În același timp, diferențele pe care Pentateuhul Samaritan le prezintă vis-à-vis de varianta masoretică nu sunt în *totalitate* modificări arbitrare ale textelor ebraice, ci se bazează și ele pe variante ebraice răspândite încă printre iudeii perioadei celui de-al Doilea Templu²⁴. Numeroase teorii au încercat să explice existența acestei pluralități textuale, dintre care, în continuare, vom aminti două.

Frank Moore Cross²⁵ a propus ca explicație a tradițiilor textuale existente diferențe de ordin geografic. După teoria lui, o variantă *originală* a textului biblic

²¹ De exemplu: în textul grecesc apare un articol acolo unde el în textul ebraic nu se găsește, transcriere diferită a unor nume proprii.

²² Dialog cu iudeul Triphon.

²³ Aceste variante sunt denumite *variante protomasoretice* sau *protorabinice*.

²⁴ Pentateuhul Samaritan prezintă diferențe față de corespondentul său masoretic, dintre care o parte din ele sunt de natură ideologică. Descoperirea Manuscriselor de la Qumran a arătat că deosebirile neideologice se bazează pe variante mai vechi, aflate în circulație în perioada celui De-al Doilea Templu în Palestina, varinate care au fost intitulate *variante presamaritanice*.

²⁵ F. M. Cross, *The Ancient Library of Qumran and Modern Biblical Studies*, Ed. Garden City, New York, 1958, pp. 120-125.

ar fi apărut în Palestina, unde a fost copiată și predată din generație în generație. Această variantă originală a textului ar corespunde (în afara diferențelor de ordin ideologic) Pentateuhului Samarinean de astăzi. Din Palestina, textul ar fi fost dus în comunitățile ebraice din Babilon, unde ar fi reprezentat obiect cultic și de studiu, suferind în timp modificări (în general, greșeli de copiere sau corecturi). Datorită rolului central pe care comunitățile babiloniene l-au jucat în dezvoltarea tradiției studiului Torei în interiorul iudaismului,²⁶ Cross propune Babilonul ca spațiu în care textul biblic s-a dezvoltat în forma cunoscută astăzi ca TM. Din Palestina, textul biblic ar fi fost adus și în comunitățile iudaice din Egipt, unde, în timp, s-a cristalizat forma cunoscută nouă astăzi din LXX. Spre sfârșitul perioadei celui de-al Doilea Templu, manuscrise reprezentând cele trei tradiții locale au ajuns înapoi, în Palestina, unde au început să se influențeze reciproc, fapt atestat de descoperirea Manuscriselor de la Qumran.

O a doua teorie respinge diferențele geografice ca explicație a diferitelor tradiții textuale și presupune existența unei *diversități textuale apriorice*. Unul dintre cei mai cunoscuți reprezentanți ai acestei teorii este cercetătorul israelian Emanuel Tov. Acesta atrage atenția asupra mării varietăți textuale, arătând că abia există două manuscrise care să redea o variantă similară. Practic e imposibil de a ordona multele variante existente doar celor trei tradiții susținute de Cross. Tov propune o împărțire a variantelor textuale descoperite la Qumran în cinci grupe²⁷:

1. Variante care prezintă trăsături specifice „școlii” de la Qumran²⁸ (aprox. 25% din totalitatea manuscriselor biblice). După cum spuneam mai sus, aceste manuscrise prezintă caracteristici ortografice, morfologice și redacționale proprii, care le apropie de scrierile caracteristice Comunității (*yachad*). Copiștii acestora dovedesc o manieră lejeră de a trata textul *sacru*, pe care-l modifică în funcție de context, îl redau cu greșeli de copiere și cu adaosuri în sau pe marginea textului. Majoritatea acestora redau un text *protomasoretic*, unele prezintă un profil complex, imposibil de identificat²⁹.

2. Variante *protomasoretice* - al căror text consonantic reflectă un stadiu premergător Textului Masoretic (aprox. 40% dintre textele biblice). Aceste texte redau textul consonantic preluat de TM. Dintre aceste texte fac parte 1QJes^b, 4QJer^c. În afară de asemănările cu TM, acestea nu prezintă particularități.

3. Variante *presamarinene*, care prezintă un text similar Pentateuhului Samarinean (fără deosebiri ideologice; aprox. 5%). Aceste texte vor fi servit ca bază Pen-

²⁶ Dintre Talmudul palestinian și cel babilonian, acesta din urmă s-a impus ca variantă autoritară pentru evreii din toată lumea.

²⁷ E. Tov, *op. cit.*, p. 95-96.

²⁸ Una dintre trăsăturile principale ale scrierilor specifice Sectei Manuscriselor este scrierea intitulată *Scriptio plena*. Acest stil folosește frecvent *matres lectiones* – consoane care indică citirea anumitor vocale (1 pentru „o” și „u” etc.).

²⁹ E. Tov, *op. cit.*, p. 95.

tateuhului preluat de comunitățile samarinene, căruia acestea le-au adăugat în cursul timpului amănunte legate de ideologia și teologia lor³⁰. Aceste variante au mai fost denumite *variante armonizatoare*, datorită tendinței lor de a armoniza textul biblic³¹.

4. Variante care se apropie de sursele ebraice ale LXX (5%). Deși în Qumran nu s-a descoperit nici un text care să coincidă total sau parțial cu varianta ebraică reconstituită a LXX, există o grupă apreciabilă de texte care-i stau acesteia foarte aproape. Cu acestea se presupune o ramură a textului, care va fi servit ca bază pentru traducerea LXX.

5. Variante care nu pot fi subordonate niciuneia din grupele amintite (aprox. 25%). Acestea corespund parțial textelor protomasoretice, parțial celor presamarinene și pe alocuri se apropie de variantele redată de LXX. Acestea reprezintă o grupă care preocupă încă pe specialiștii biblici sau pe qumranologi, care însă nu pot oferi explicații întemeiate privind originea lor.

E greu de a decide doar pentru una dintre cele două teorii și, probabil, amândouă conțin aspecte demne de reținut în cercetarea istoriei textului Vechiului Testament. Tov prezintă, prin teza, perioada celui de-al Doilea Templu ca o perioadă caracterizată de o pluralitate textuală în privința Scripturilor, precum și de o doză ridicată de libertate în tratarea acestora, suprimate ulterior prin procesul încheierii canonului biblic atât în iudaism, cât și în creștinism.

Dezvoltarea textului biblic

Existența diferitelor variante textuale presupune, în primul rând, un proces de dezvoltare treptată a textului biblic. Așadar, teoria clasică a redactării finale a unei cărți biblice de însuși autorul ei necesită revizuirii. Un exemplu în acest sens este cartea Psalmilor, care, deși existentă deja în secolele III-II a.Ch., a fost în continuare prelucrată și modificată, cunoscând în TM o variantă finală diferită de cea consacrată de LXX. În același timp, Comunitatea reflectată de manuscrise deține o culegere mult mai complexă de psalmi și de imnuri liturgice, care nu au fost acceptate în canonul rabinic. Important de reținut este faptul că psalmii specifici „canonului” qumranit sunt, de asemenea, atribuiți regelui David. Un alt exemplu este cartea profetului Ieremia. Varianta scurtă a LXX ca și versiunile mai lungi din Qumran și din TM susțin o practică a prelucrării sau a continuării redactării unei cărți biblice în timp.

Canonul biblic

Sunt cunoscute textele antice care mărturisesc existența unei grupe tripartite de cărți sfinte în iudaism: prologul cărții *Înțelepciunea lui Iisus fiul lui Sirach* (sau

³⁰ V. M. Gaster, *The Samaritans – Their History, Doctrines and Literature*, London, 1925.

³¹ E. Tov, „The Nature and Background of Harmonizations in Biblical Manuscripts”, *JSOT* 31 (1985), p. 3-29.

Drd. Doru-Constantin Doroftei

Ben Sirach) amintește *Legea, Profeții și „alte scrieri”*³² (Prolog 1), II Macabei 2, 13-15 amintește o bibliotecă întemeiată de Neemia, în care acesta a adunat cărțile „regilor, pe ale profeților și pe ale lui David”, Filon amintește, în *De vita contemplativa* 25, *Legea și Oracolele* (cărțile profeților), iar Evanghelia după Luca amintește scrierile *Legea, Profeții și David* (Lc 24, 44). Scrierile de la Qumran amintesc și ele autoritatea Legii (*Tora*), a profeților, precum și a unei alte grupe de scrieri. Întrebarea este însă, care sunt cărțile care compun aceste grupe? Sunt ele aceleași cărți care compun astăzi *canonul biblic*? În cazul Legii (*Tora*), lucrurile par a fi simple. Este vorba despre cele cinci cărți ale Pentateuhului, al căror autor era considerat însuși Moise și care, după cum am observat mai sus, circulau într-o variantă sau alta. În cazul celorlalte cărți, însă, lucrurile sunt mai delicate. Care sunt scrierile care compun aceste grupe? După cum bine știm, LXX se deosebește de TM la acest capitol, prin faptul că oferă un număr mai mare de cărți autoritative, iar Samarinenii acceptă până astăzi doar cele cinci cărți ale lui Moise în canonul lor. Care sunt cărțile care aveau autoritate în Qumran, cu alte cuvinte, care este conținutul Bibliei *Comunității* de la Qumran?

Scrierile de la Qumran nu folosesc niciunde termenul *canonic* sau *scriere autoritativă*. Înainte de toate, vom considera o carte ca fiind autoritativă (respectiv canonică) toate cărțile care posedă un comentariu printre scrierile de la Qumran. Ele trec în ochii membrilor Comunității drept *scrieri inspirate*, conținând tainele descoperite de Dumnezeu profeților Săi. Acestea sunt cărți profetice (Isaia, Avacum, Naum, Psalmii), care se regăsesc și în canonul LXX, și în cel rabinic. Alături de cărțile care au primit un comentariu biblic, vom considera cărțile citate scrieri normative pentru comunitate. Acestea citează din majoritatea cărților canonului actual, ceea ce le subliniază acestora caracterul autoritativ. Demn de reținut este, de asemenea, faptul că nu toate sunt citate cu aceeași frecvență. Cele mai citate cărți sunt cele ale Pentateuhului, de unde autoritatea lor indiscutabilă și considerația de care se bucurau. După cărțile Pentateuhului, cea mai citată carte biblică este cea a profetului Isaia, urmată de cele ale profeților Iezechiel, Osea, Amos, Miheia, Zaharia și Maleahi. Cărțile istorice (*Profeții Anteriori* din Canonul rabinic) sunt puțin citate, iar un număr de cărți, precum unii profeți *mici*, Iov, Ecclesiastul, Rut, Cântarea Cântărilor, Ezra, Neemia, Cronici, nu sunt niciodată citate. Un citat este introdus de formule ca: „*El (Dumnezeu) a vorbit către ei*”, „*după cum a spus Domnul*”, „*ceea ce s-a spus prin...* (numele unui personaj biblic)”. Astfel, Comunitatea Manuscriselor considera anumite cărți *biblice*³³ ca fiind autoritative (respectiv inspirate), în vreme ce altele nu se bucurau de un statut aparte.

³² Împărțirea pe care o face Ecclesiasticul este cea preluată de Rabini, care au denumit cele trei grupe הרות (Legea/Povățuirea), מִיֵּיבֹנֵי (Profeții) și מִיִּבְרֻתֵי (Scrierile), prescurtat ׀ַתָּנַךְ (Tanakh).

³³ Cărți existente în canonul actual al Bisericii sau al Sinagogii.

Pe lângă aceste cărți ale canonului clasic, există între manuscrise și alte texte, care par a se bucura de un statut deosebit, și care, după toate aparențele, erau considerate cărți *inspirate*. *Cartea Jubileelor* este redată de 15 sau 16 copii, ceea ce o așează alături de cărțile Genezei, Isaia și Exod. Pe lângă numeroasele copii, cartea este citată adeseori în scrierile specifice Comunității (de ex.: Documentul de la Damasc) și oferă, în același timp, justificarea calendarului solar folosit de Comunitate. Mai târziu, cartea a fost preluată de Biserica Etiopiană ca și carte inspirată. *Cartea lui Enoh* reprezintă, de asemenea, o carte atestată în multe copii și citată, fapt care indică, de asemenea, autoritatea ei pentru Comunitate. Enoh (1, 9) este citată și în Iuda (14-15), ceea ce semnaleză faptul că Enoh trecea în mai multe cercuri iudaice ca și carte inspirată. O altă carte care pare a întruni caracteristicile unei cărți inspirate este *Sulul Templului*. Cartea redă material din cărțile Pentateuhului, însă la persoana I singular (Ex.: Dt 17, 14: *când vei ajunge în pământul pe care ți-l va da ție Domnul* – Sulul Templului, 56, 12: *când vei ajunge în pământul pe care ți-l voi da...*).

Concluzionând, putem afirma că Legea, Profetii și Psalmii sunt, pentru membrii Comunității Manuscriselor, grupe de cărți autoritative (și, deci, inspirate), în vreme ce nici un argument nu indică aceeași considerație pentru cărțile din grupa *Scrierilor*. În același timp, există dovezi ale faptului că alte cărți erau privite ca fiind inspirate, reprezentând o autoritate pentru membrii Comunității. Toate acestea ne sugerează faptul că grupul de la Qumran nu posedă o listă clară și definitivă a cărților *inspirate*, sau altfel spus, Comunitatea Manuscriselor număra în *canonul* său biblic cărți care nu au devenit niciodată părți ale Bibliei Ebraice sau ale Vechiului Testament creștin.

Deși Manuscrisele nu conțin nici un exemplar al scrierilor care alcătuiesc Noul Testament creștin³⁴, acestea prezintă o importanță deosebită pentru studiul nou testamentar, îndeosebi prin aportul valoros pe care-l aduc la reconstituirea religiei iudaice practicate în timpul vieții Mântuitorului.

Concluzii:

După cum subliniam la începutul lucrării, Manuscrisele de la Qumran reprezintă una dintre cele mai spectaculoase descoperiri ale secolului al XX-lea. Deși cercetarea și publicarea manuscriselor au trecut, în decursul celor 60 de ani, prin momente de criză, care au prelungit și au **îngreunat accesul publicului la conținutul** manuscriselor, sfârșitul secolului al XX-lea a adus cu sine împlinirea acestei

³⁴ Am amintit în cursul lucrării câteva încercări de identificare ale unor fragmente de la Qumran cu scrieri ale Noului Testament. Totuși, așa cum spuneam, acestea nu prezintă un grad suficient de certitudine, așa că vom adopta părerea majorității cercetătorilor, conform căreia nici una dintre scrierile Noului Testament nu este atestată la Qumran.

Drd. Doru-Constantin Doroftei

prime etape în cercetarea Qumran. Textele sunt acum accesibile în limba engleză și în alte limbi de circulație internațională, și deja familiare multor cercetători ai disciplinelor biblice și orientalistice.

Concluzionând, puntem puncta aportul textelor biblice de la Qumran la aprofundarea studiilor biblice, după cum urmează:

1. Manuscrisele biblice de la Qumran oferă variante de citire alternative, fapt care a dus la elucidarea a numeroase texte obscure din cuprinsul Vechiului Testament.

2. Cele cinci *tradiții (familii) textuale* identificate în manuscrisele biblice de la Qumran oferă o privire de ansamblu asupra situației textului biblic în perioada celui de-al Doilea Templu.

3. Sulurile de la Qumran ne oferă informații prețioase despre aspectele tehnice ale procesului de scriere/copiere a textului biblic și a transmiterii lui în perioada celui de-al Doilea Templu.

4. Textele de la Qumran atestă totodată fidelitatea mărturiilor textuale mai vechi, care ne-au transmis textul biblic. Înainte de toate, LXX s-a dovedit a fi o mărturie plauzibilă a textului biblic, iar rolul ei de martor important în reconstituirea textului biblic a fost încă o dată subliniat. Trebuie adăugat că rolul LXX în critica biblică a fost, în ultimile decenii, reevaluat și intensificat. Manuscrisele biblice de la Qumran reprezintă, așadar, un mijloc important pentru reconstituirea variantelor ebraice care au servit ca model traducerilor clasice.

De amintit este, iarăși, aportul pe care acestea l-au adus studiilor de iudaistică și de istorie a culturii evreiești. Manuscrisele reprezintă o fereastră deschisă atât spre lumea iudaismului post-biblic, cât și în lumea începuturilor creștinismului și ale iudaismului rabinic.

Aceste realități fiind date, rezultatele Qumranologiei nu mai pot lipsi astăzi din manualele de introducere în studiile biblice vechi- și nou-testamentare, iar textele biblice de la Qumran se cer cu necesitate a fi integrate în studiile de critică textuală vechi-testamentară.

Abstract: *Because of the discoveries made in the Judean desert during the last century, and particularly of the Qumran findings, biblical research was provided with valuable new study material. The biblical manuscripts of Qumran have shown that, during the period of the Second Temple, a multitude of differences were present in regards to the same bible text. By offering this vast array of textual testimonia, the Qumran bible manuscripts contributed to clarifying numerous difficult readings present within the Old Testament text. They also helped establish a clearer relation between the preserved textual traditions (LXX – TM – PS) and also revealed yet unknown textual traditions.*